

VLIV EXOGENNÍCH A ENDOGENNÍCH FAKTORŮ NA ZAKLÁDÁNÍ A ROZVOJ MIKROREGIONŮ (KRÁLOVÉHRADECKÝ KRAJ)

EXOGENOUS AND ENDOGENOUS FACTORS' IMPACT ON ESTABLISHMENT AND DEVELOPMENT OF MICRO-REGIONS (KRÁLOVÉHRADECKÝ REGION)

Tereza Neumanová, Petr Hajný

Anotace:

Integrace obcí do mikroregionů, definovaných územně, kulturně, ekonomicky i sociálně, je považována za důležitý faktor vyváženého rozvoje území. Situace podporující spolupráci mezi obcemi v Královéhradeckém kraji je zmapována na základně čtyř zvolených charakteristik: migrace obyvatelstva, vybavenost obcí technickou infrastrukturou, sídelní struktura a současný stav zapojenosti obcí do dobrovolných svazků obcí.

Klíčová slova:

venkovské obce, kraje, dobrovolné svazky obcí, regionální rozvoj

Abstract:

The integration of rural municipalities into micro-regions is considered as a core element of balanced development. The micro-regions are described as local, cultural, economical and social unites. Co-operation between villages of Královéhradecký region is being done by four chosen characteristics: habitants' migration, technical infrastructure, residential structure and villages' integration.

Keywords:

rural municipalities, regions, micro-regions, regional development

ÚVOD

Vytváření mikroregionů je považováno za prostředek překonání územní rozdrobenosti a nízká dynamiky rozvoje lokality. Obce se účelově sdružují s předpokladem získání finančních prostředků ze zdrojů kraje a fondů EU k financování společných investičních akcí. Finanční přínos není jediným hodnoceným ukazatelem při rozhodování o založení mikroregionu. Krom ekonomických faktorů hrají roli také faktory sociální a kulturní. Jejich vliv na sociální stabilitu a hospodářský rozvoj lokality je odlišný.

Pojem mikroregion je definován jako region malého geografického měřítka. V praxi se zpravidla jedná o účelové mikroregiony, sdružení obcí. V ČR jsou často vytvářeny za účelem získání společné podpory pro čerpání prostředků ze státních fondů a z fondů EU. (Pásková, Zelenka, 2002) Jiný pohled na význam termínu překládá Oberstein a Cach, kteří odmítají definovat pojem jako území řádově menší než region. Mikroregion je skutečně často sdružením pouhých několika obcí, nese však dále typický znak aktivního vzniku "zdola", zpravidla za účelem dosažení určitého cíle. (Oberstein, Cach, 2001).

Sdružování obcí se uskutečňuje: na základě smlouvy uzavřené ke splnění konkrétního úkolu, na základě smlouvy o vytvoření dobrovolného svazku obcí nebo zakládáním právnických osob podle zvláštního zákona dvěma nebo více obcemi.

Spolupráce obcí ČR s obcemi jiných států je představována těmito možnostmi:

spolupráce obcí s obcemi jiných států, spolupráce svazku obcí se svazky obcí jiných států.

METODIKA A CÍLE PRÁCE

Sociální stabilita a potenciál lokality bude hodnocen na základě čtyř zvolených kritérií – vybavenost obcí technickou infrastrukturou, migrace obyvatelstva, sídelní rozdrobenost a podpůrně dotační politika Krajského úřadu Královéhradeckého kraje. Cílem práce je analyzovat podmínky zakládání mikroregionů v jednotlivých lokalitách Královéhradeckého kraje a míru vlivu ekonomických, socio-kulturních faktorů na rozhodování o jejich založení pomocí bodové analýzy. Výsledky bodové analýzy budou využity pro identifikaci slabých míst regionálního rozvoje Královéhradeckého kraje na úrovni integrace obcí. Příspěvek poslouží jako podkladový materiál pro zpracování interního grantu “Manuál ke komunitním studiím”.

VÝSLEDKY

Královéhradecký kraj má z hlediska základních velikostních charakteristik průměrné až mírně podprůměrné parametry v rámci souboru 14 krajů České republiky. Velikostí populace se řadí na 10. místo mezi 14 VÚSC, rozlohou pak na 9. místo. (ČSÚ, 2004)

Sídelní struktura Královéhradeckého kraje

Na území Královéhradeckého kraje je celkem 450 administrativně samostatných obcí. Hustota osídlení a velikost sídel je v jednotlivých okresech kraje diferencovaná. Pro Jičín je typická vysoká hustota velmi malých sídel, 85 obcí ze 111 má méně než 500 obyvatel - 22 % obyvatel okresu žije v obcích do 500 obyvatel. Z pěti obcí, které mají méně než 50 obyvatel, leží čtyři v okrese Jičín. Naopak na Trutnovsku převládají velká sídla, 53 obcí ze 75 má více než 500 obyvatel, což představuje 92% obyvatel okresu. Značnou rozdrobenost vykazuje také okres Hradec Králové, kde v obcích do 500 obyvatel (71 ze 100 obcí bez aglomerace Hradce Králové) žije 29% obyvatel okresu.

Celostátně největší počet obyvatel na obce vykazují v republice horské oblasti, kde se v důsledku poválečného odsunu německého obyvatelstva stala řada původně samostatných obcí neživotaschopnými a proto byly integrovány do větších sídelních celků. V okrese Náchod proto dnes 88% obyvatel okresu žije v obcích větších než 500 obyvatel (31 z 78 obcí okresu), v Rychnově nad Kněžnou je situace obdobná – 84% obyvatel okresu žije v obcích do 500 obyvatel (33 z 85 obcí okresu). Z tohoto hlediska vybočuje situace na Trutnovsku, kde je integrace do větších sídel nízká, ačkoli na území tohoto okresu v předválečném období německé etnikum převažovalo.

V tabulce č. 1 není zahrnuta aglomerace Hradec Králové, která představuje významné kulturně-administrativní centrum celého Královéhradeckého kraje. V současné době má 96 411 obyvatel (1.5. 2004).

Tabulka č. 1

Obce dle počtu obyvatel podle okresů								
	do 100	do 200	do 300	do 500	do 1 500	do 5 000	do 10 000	do 50 000
Hradec Králové	3	26	15	27	20	6	3	0
Jičín	17	29	26	13	17	6	2	1
Náchod	3	12	8	24	20	4	4	3
Rychnov n. Kněžnou	8	13	18	14	20	8	3	1
Trutnov	3	13	6	15	26	8	1	3

Zdroj: ČSÚ (2002)

Významným aspektem působení obcí je rozsah území, jež spravují. V Královéhradeckém kraji spravují obce do 500 obyvatel 42,7% rozlohy území kraje. Nadprůměrný v tomto směru je okres Jičín, kde malé obce spravují 55,7% celkové rozlohy okresu, naopak v okrese Trutnov spravují malé obce jen 28,1% celkové rozlohy. V porovnání

s celorepublikovými údaji jsou to však hodnoty podprůměrné (obce do 499 obyvatel spravují cca 60% rozlohy státu).

Migrace obyvatelstva

V 60. a 70. letech docházelo k mírnému růstu počtu obyvatel ve všech okresech s výjimkou okresu Jičín. Pro 80. léta je charakteristický obrat ve vývoji počtu obyvatel, docházelo k přirozenému úbytku, který byl v 90. letech mírně kompenzován migračními přírůstky. Z pohledu okresů je největší nárůst počtu obyvatel zaznamenaný u okresu Hradec Králové, naopak největší propad zaznamenal okres Jičín.

Na úrovni mikroregionů je vývoj počtu obyvatelstva v posledním desetiletí výraznější. Největší úbytek obyvatelstva přirozenou cestou byl zaznamenán v oblasti Jičina, následuje Broumovský výběžek (s výjimkou mikroregionu Broumovsko) a jižní části okresu Rychnov nad Kněžnou (mikroregiony Opočno, Týniště n/O, Kostelec n/O, Vamberk). Pouze v mikroregionech Rokytnice v Orlických horách a Broumov došlo k výraznějšímu růstu počtu obyvatel. Atraktivními oblastmi jsou zejména horské mikroregiony a dále všechny mikroregiony v širším zázemí krajského města (Třebechovicko, Smiřicko, Nechanicko). Naopak mikroregiony bývalých okresních měst zůstávají obecně méně atraktivní pro příliv obyvatelstva.

Tabulka č. 2 Migrace obyvatelstva

Dlouhodobý vývoj počtu obyvatel v letech 1961 - 2000 změny ve vztahu k roku 1961					
	1961	1970	1980	1991	2000
Hradec Králové	100	1,06	1,17	1,18	1,17
Jičín	100	0,94	0,93	0,90	0,88
Náchod	100	0,98	1,01	0,98	0,99
Rychnov n. Kněžnou	100	0,99	1,03	1,01	1,01
Trutnov	100	0,98	1,01	0,97	0,98

Zdroj: ČSÚ (2002)

Nerovnoměrný vývoj populace v Královéhradeckém kraji přibližuje tabulka č. 2, která dokumentuje změny počtu obyvatel v jednotlivých okresech.

Vybavenost obcí technickou infrastrukturou

Vybavenost obcí základní technickou infrastrukturou je základní podmínkou jejich všestranného rozvoje. Úroveň vybavenosti obcí je determinována velikostí obce, vzdáleností od centra, rozpočtovou situací a přírodními podmínkami území. Z následující tabulky č. 3 je patrné, že většina obcí je vybavena vodovodem, ale problémem je dobudování kanalizace.

Tabulka č. 3

Vybavenost obcí technickou infrastrukturou podle okresů						
	Vodovody		Kanalizace		Plynovody	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Hradec Králové	55	56,7	9	9,3	50	51,5
Jičín	54	50	6	5,5	18	16,6
Náchod	60	84,5	13	18,3	12	16,9
Rychnov n. Kněžnou	58	71,6	17	20,9	9	11,1
Trutnov	51	71,8	15	21,1	15	21,2

Zdroj: Lexikon obcí 2001

Hodnocení zahrnuje obce, které jsou vybaveny kanalizací jen částečně. Statistika nezohledňuje případy, kdy síť je v obci přítomna, ale obyvatelstvo ji nevyužívá. Tato situace se týká často vodovodních sítí v menších obcích, kde většina lidí využívá vlastní zdroje

užitkové i pitné vody. Podobně problematické je také hodnocení plynofikace obcí.

Vodovodní síť je v kraji vybaveno přes 70% obcí, ve kterých žije cca 95% obyvatel. Podíl obyvatel zásobených pitnou vodou prostřednictvím vodovodní sítě neklesá v žádném mikroregionu kraje pod 80%. Nejlepší situace v oblasti zásobení vodou je v okrese Náchod a obecně v hornatých oblastech, které mají dostatek vodních zdrojů. Naopak nejhorší podmínky v zásobování vodou jsou v oblastech Polabské nížiny a na Jičínsku. Na kanalizační síť je napojeno cca 23% obcí, ve kterých žije zhruba 75% obyvatel kraje. Nejlepší situace je v hornatých oblastech okresu Trutnov a Náchod, což je ovlivněno nejen sídelní strukturou, ale i zvýšenou nutností ochrany vodních toků na jejich horních úsecích. V okresech Jičín a Hradec Králové je podobně jako v případě vodovodních sítí napojena na kanalizaci jen malá část obcí.

Zapojení obcí do mikroregionů

Na území Královéhradeckého kraje existuje 32 mikroregionů, průměrná velikost mikroregionu je 10 obcí a 10 000 obyvatel. Největšími mikroregiony jsou ty, které pokrývají horské masivy Krkonoš a Orlických hor, lázeňskou oblast kraje a okolí Dvora Králové. V severozápadní hraniční oblasti mikroregion Krkonoše přesahuje do sousedního Libereckého kraje. Podobná situace je i v mikroregionu Orlické hory, který sousedí s Pardubickým krajem. Některé mikroregiony přesahují jak hranice okresů tak i hranice kraje.

V následující tabulce č. 4 je zachycena aktivita obcí v kraji při zapojování do větších celků. Z tabulky je patrný nízký podíl zapojených obcí v okrese Jičín, jedná se zejména o velmi malé a malé obce do 300 obyvatel. Naopak velmi aktivní se jeví situace v okrese Hradec Králové a Trutnov.

Tabulka č. 4

Obce nezapojené do mikroregionů dle počtu obyvatel podle okresů								
	do 100	do 200	do 300	do 500	do 1 500	do 5 000	do 10 000	do 50 000
Hradec Králové	2	1	1	3	6	3	0	0
Jičín	10	17	13	5	5	1	1	1
Náchod	2	5	4	5	6	1	2	3
Rychnov n. Kněžnou	3	8	5	6	9	4	2	1
Trutnov	1	4	2	2	2	0	0	1

Zdroj:ČSÚ

Ekonomická podpora obcí krajem

Působení kraje na obce a svazky obcí lze označit za exogenní vliv. Jedná se o dotační tituly, jejichž cílem je podpořit vnitřní rozvoj lokalit a stabilizovat sociální a ekonomické prostředí rovnoměrně v celém kraji. Dotační tituly lze dělit do dvou kategorií podle adresátů (pro jednotlivé obce a pro svazky obcí). V loňském roce se největší podpory obcím dostalo z dotačního titulu obnovy a údržby venkovské zástavby a občanské vybavenosti, kde finance obdrželi celkem 194 ze 428 obcí kraje. Průměrná přidělená částka činí 125 tis. Kč. V rámci dalších titulů bude podpořeno celkem 25 svazků obcí a průměrnou částkou 340 tis. Kč

V letošním roce byly vypsány tyto dotační tituly, určené na podporu rozvoje obcí a svazků obcí: profesionalizace svazků obcí, vybavení svazků obcí základní technikou, program podpory obnovy cisternové techniky pro obce s jednotkami požární ochrany Královéhradeckého kraje kategorie II. a III., program zvyšování zdravotní a technické způsobilosti dobrovolných hasičů Královéhradeckého kraje, aktualizace a digitalizace územních plánů obcí do 1 500 obyvatel, podpora cyklodopravy v návaznosti na Koncepti cyklodopravy Královéhradeckého kraje, podpora provozu cyklobusů v turistických regionech.

DISKUSE

V tabulce č. 5 jsou výsledky zkoumání shrnuty. Okresy byly v každé oblasti

porovnávány a ohodnoceny dle stupnice 1 až 5, přičemž číslo 1 znamená nejlepší/nejpříhodnější podmínky pro sociálně-ekonomický rozvoj regionu.

Tabulka č. 5

Pořadí okresů podle sociálního a integračního rozvoje					
	rozdrobenost	migrace	infrastruktura	pořadí	integrovatost
Hradec Králové	4	1	4	4	2
Jičín	5	5	5	5	5
Náchod	2	3	2	2-3	3
Rychnov n. K.	3	2	2	2-3	4
Trutnov	1	4	1	1	1

Ačkoli zakládání mikroregionů by mělo přispět zejména k rozvoji ekonomicky i sociálně slabších oblastí kraje, v Královéhradeckém kraji je situace v současné době opačná, což se projevuje v hodnocení zvolených ukazatelů pro okres Jičín. V oblasti s převahou malých, nedostatečně vybavených obcí nedosahuje intenzita zakládání mikroregionů žádoucí dynamiky. Ekonomický přínos ze sdružování obcí není v tomto případě pro obce určujícím kritériem. V okrese Hradec Králové mohou hrát silnou roli dostupnosti informací a kvalifikovaní lidé žijící v malých obcích v okolí metropole, kteří jsou ochotni usilovat o finanční podporu z krajských zdrojů.

ZÁVĚR

Pro vznik mikroregionu je zapotřebí souhry několika základních exogenních i endogenních faktorů: lidé se společnou myšlenkou, kterým záleží na zlepšení socio-ekonomických podmínek oblasti, dostatek aktuálních a efektivních informací a znalosti fungování rozhodovacích postupů, stanovený cíl a smysl spolupráce (např. ekonomický přínos), disponibilní zdroje (lidský potenciál, kapitál, přírodní a kulturní podmínky) a prostředky na přilákání investorů a spotřebitelů.

Horské oblasti jsou obecně považovány za znevýhodněné, přesto právě v této oblasti se mikroregiony rozvíjejí úspěšně, včetně přeshraniční spolupráce v rámci Euroregionu Glacensis. Další pozitivní aspekty jsou velikost územních sídel (integrována sídelní struktura) a možnost těžit z rozsáhlého přírodního a kulturního bohatství. Pozitivní vliv má také aktivita okresních měst ve směru podpory rozvoje mikroregionů a vytváření životaschopných projektů. Oblast Jičína naproti tomu musí překonat nevýhodu velké rozdrobenosti územních sídel. Nevýhodou malých obcí je nedostatek kvalitních lidí s ucelenou vizí rozvoje v širších souvislostech, nízký rozpočet, velká vzdálenost a složitost dostupnosti administrativně-správního centra.

Významnou prioritou kraje by měla i nadále být podporovat integrace obcí do dobrovolných sdružení, která jsou schopna lépe připravovat rozvojové projekty a rozvíjet ekonomické a sociální prostředí na lokální úrovni. Krom pravidelně vypisovaných dotačních titulů by se politika kraje měla zaměřit na podporu informovanosti cílových skupin obyvatel (starostové obcí a měst, zájmové skupiny a občanská sdružení) a na administrativní, informační a technickou podporu obcí a potenciálních sdružení obcí při vytváření strategických rozvojových dokumentů.

Literatura

www.kr-kralovehradecky.cz

www.integrace.cz

Adamčík, S.: Regionální politika a management regionů, obcí a měst; Technická universita Ostrava 2000

Zákon č. 128/2000 Sb. o obcích

Pásková, M., Zelenka, J.: Výkladový slovník cestovního ruchu, Praha, MMR 2002

Oberstein, I., Cach, J.: Názvosloví urbanismu a územního plánování, Praha FA ČVUT 2001

Kontakt:

neumanova@pef.czu.cz

